

Katarzyna Pubanc -Zalewska
Konserwacja Malarstwa i Rzeźby
ul. Jesionowa 3
85-149 Bydgoszcz

Bydgoszcz 25.01.2025 r.

**PROGRAM NA BADANIA KONSERWATORSKIE I PRACE KONSERWATORSKO-
RESTAURATORSKIE REKONSERWACJI POLICHROMII ORAZ DWÓCH RZEŹB Z
OŁTARZA SERCA JEZUSA Z KOŚCIOŁA P.W.NMP I BŁ.STEFANA WINCENTEGO
FRELICHOWSKIEGO W JASTRZĘBIU**

MIEJSCE

Kościół parafialny ,orientowany ,

Ołtarz północny „Najświętszego Serca Jezusa” – północna strona nawy
Zwieńczenie ołtarza północnego dla dwóch rzeźb figuralnych

AUTOR, SZKOŁA

Nieokreślony, warsztat lokalny

DATOWANIE

Ołtarz północny – XVIII /2 poł.XIX w.
2 rzeźby z ołtarza północnego - 2 pół.XVIII wieku,

WYMIARY

Ołtarz północny - 425 x 161 x 76 cm
2 rzeźby z ołtarza północnego - 37-39 , cokół 10 cm

POCHODZENIE

„Orientowany, drewniany o konstrukcji zrębowej i sumikowo-lątkowej na podmurówce z głazów granitowych, spojonych wapienno-cementową zaprawą, o ścianach oszalowanych, a dachach siodłowych. Korpus założony na planie prostokąta z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od strony zachodniej w korpusie wtopiona niska, kwadratowa wieża. Do zachodu murowana kruchta z imitacją konstrukcji szachulcowej. Malatura pochodzi z 1858 roku. Od zachodu wybudowany chór muzyczny wsparty na ośmiu słupach. Prezbiterium przedzielone prostą ścianą za ołtarzem głównym. Zakrystia wydzielona między trójbocznym zamknięciem prezbiterium a prostą ścianą wewnętrzną. Nawę główną oświetlają cztery witraże, a prezbiterium kolejne dwa z 1964 roku.

Na wyposażenie składają się: polichromowany ołtarz główny i dwa boczne o cechach barokowej snycerki z 1. połowy XVIII w. Tłem ołtarza głównego jest namalowana czerwona kotara. Ażurowe ornamenty ołtarza nawiązują do wzornictwa manieryzmu niderlandzkiego i przedstawia powyginaane, stylizowane wicie roślinne z fantazyjnymi kwiatami i pękami owoców, po obu

stronach tabernakulum znajdują się herby fundatorów świątyni na czerwonym tle: Nałęcz i Larysza. Obrazy w ołtarzu głównym: Nawiedzenie z XIX wieku, zasłonowy Święta Trójca z przełomu XIX i XX wieku oraz

w zwieńczeniu św. Jan Ewangelista z XVII wieku wszystkie namalowane przez nieznaną artystów techniką olejną na płótnie. W południowym ołtarzu bocznym współczesne obrazy: Matka Boska Nieustającej Pomocy, zasłonowy Matka Boska Częstochowska, w zwieńczeniu przedstawienie św. Józefa z XVII wieku w towarzystwie rzeźb św. Stanisława z XV wieku i niezidentyfikowanego świętego. W północnym ołtarzu współczesne obrazy: Serce Jezusa, zasłonowy bł. ks. Stefan Wincenty Frelichowski - drugi patron parafii, a w zwieńczeniu ukrzyżowanie w otoczeniu figur złego i dobrego łotra.”¹

OPIS

Ołtarz północny: Najświętszego Serca Jezusa

Ołtarz przyścienny, trójkondygnacyjny, w typie architektonicznym. Kondygnacja dolna, mensa ołtarzowa, osadzona na stipesie o wklęsło-wypukłym profilu. Nastawa zbudowana z cokołu, części głównej i belkowania, na które nastawione jest zwieńczenie. Cokół wysoki, ryzalitowy, zaopatrzony we własną bazę i profilowany gzyms; ścianki dekorowane wąskimi prostokątnymi płycinami o ściętych narożach, ujętych w bardzo wąskie złożone listwy. Centralna partia ołtarza o kształcie prostokąta, ujęta z obu stron w parę wąskich, bardzo płaskich pilastrów oraz pojedynczą parę kolumn. W centrum ołtarza współczesny obraz Serca Jezusa o formacie pionowego prostokąta, przesłaniany współczesnym obrazem zasłonowym z przedstawieniem bł. Stefana Frelichowskiego. Belkowanie rozbudowane. Architrav profilowany; strefa gzyms podwyższona, gładka, ryzalitowa, w cofniętej partii środkowej dekorowana pojedynczym, poziomym pasem ażurowego ornamentu ze stylizowanej wici roślinnej. Gzyms z własną listwą cokołową, rozprofilowany. Naroża belkowania zdobią dwie, wtórnie dostawione pełnoplastyczne rzeźby. Zwieńczenie owalne, z medalionem w centrum i malowanym przedstawieniem Chrystusa ukrzyżowanego otoczone ażurowym obramieniem z mięsistej wici roślinnej. Wierzchołek zdobiony złożoną koroną z pałkami. Polichromia: zasadnicze części ołtarza niebieskie, gzymsy i pilastry czerwone, listwy cokołu srebrzone, ornament nad obrazem złożony i srebrzony; kapitele kolumn, pilastry złożone, zwieńczenie wielobarwne.

Dwie Rzeźby pełne z ołtarza północnego

Rzeźby pełnoplastyczne przeznaczone do oglądu frontalnego, osadzone na kolistych prostych cokolikach. Bryły obu rzeźb zwarte, ale o silnie poruszonej powierzchni. Obie postaci bez atrybutów, trudne do identyfikacji. Figury przedstawiają krępe postacie o stylizowanych dziecięcych cechach.

Rzeźby o drobnych rysach, gładkich nabrzmiałych policzkach, krótkich nosach i małych ustach. Ubrane są analogicznie w długie do ziemi tuniki spodnie o długich rękawach, przepasanych w pasie, oraz zarzucone na ramiona luźne płaszcze.

Para rzeźb stanowi kompozycję pendant. Postać po prawej stoi w kontrapoście przełamanym silnym skrzyśnięciem tułowia i wychyleniem głowy w lewo, ma rozpuszczone długie włosy opadające na plecy.

Wygięcie ciała zrównoważone układem rąk, które poprowadzone są ukośnie w poprzek tułowia i złożone do modlitwy na wysokości prawego biodra. Postać natomiast po prawej stronie upozowana jest bardziej statycznie w wyraźnym kontrapoście, unosi twarz otoczoną krótkimi włosami, a ręce składa na piersiach. Zasada układu fałd ta sama u obu rzeźb. Tunika spodnia przylega do ciała, podkreśla jego budowę i kierunek ruchu. Układ fałd na płaszcach dynamiczny, nie związany z ruchem. Grzbiety fałd ostro wyrzeźbione.

Polichromia: karnacje jasne ,zaróżowione w partii policzków ,włosy obu figur ciemnobrązowe. Tunika postaci po lewej stronie czerwona , płaszcz niebieski.Tunika postaci po prawej stronie zielona ,płaszcz czerwony .Cokoliki na których stoją zielone.

STAN ZACHOWANIA

Polichromia ołtarza bocznego , północnego

Konserwacja która została wykonana ponad dwadzieścia lat temu sprawiła że ołtarz jest w brudnych kolorach i matowych złoceniach .Powierzchnia polichromowana ołtarza w większości jest bardzo porowata i nierówna tak jakby była wykonana na surowej powierzchni drewna .Na cokołach jest natomiast bardzo gładka sugerując że farba w tych miejscach została grubo nałożona .Na podstawie analizy wizualnej można skłaniać się do stwierdzenia że jest to farba akrylowa , miękka ,o charakterystycznym nieprzyjemnym dla zabytków połysku.Z uwagi na swoją dużą elastyczność i błoniasty charakter pęknięcia występują tylko w miejsca rozchodzenia się drewna spowodowanego różnicami temperatur w kościele .Niemożliwe jest ustalenie miejsc gdzie występuje warstwa oryginalna a gdzie nastąpiła ingerencja konserwatorska .Cała powierzchnia pokryta jest schematycznymi pionowymi kreskami które dość toporne zakłócają odbiór wizualny całości .Kolory są brudne , niewyszukane tak jakby wszystkie zabrudzenia które zostały odnalezione na ołtarzu stanowiły bazę wyjściową do wyboru barwy retuszu. Duży kontrast między użytymi kolorami nasuwa pytanie o swoją zgodność z oryginałem .

2 Rzeźby figuralne ze szczytu ołtarza północnego

Rzeźby stojące na szczycie ołtarza „Najświętszego Serca Jezusa” nie odbiegają swoimi kolorami od całości ołtarza.Powtarzają brudne kolory polichromii ołtarza która wg, historyków sztuki jest o 100 lat młodsza . Kolory są niewyszukane, mocne, kontrastowe, nieprzyjemne w odbiorze . Szaty kolorystycznie są płaskie i powierzchnia barwy martwa , ciemno brązowe włosy (niemal czarne) są groteskową oprawą karnacji która nie robi wrażenia oryginalnej

PROGRAM BADAŃ KONSERWATORSKICH

Założenia konserwatorskie

Przeprowadzenie badań konserwatorskich pozwoli na ustalenie stopnia zachowania i zniszczenia oryginalnej warstwy która będzie stanowić podstawę do rekonserwacji powierzchni polichromowanej .Rozpoznanie poszczególnych nawarstwień i udokumentowanie zastanej sytuacji tj.rodzaju nawarstwień oraz ich stanu .Opracowanie, analiza i merytoryczne zinterpretowanie rezultatów badań oraz sugestie do dalszego postępowania i nakreślenia koncepcji dalszych działań.

Program prac badawczych.

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej przed badaniami i w trakcie jej trwania oraz inwentaryzacji opisowej

- Badania dostępnych źródeł pisanych dotyczących historii materialnej kościoła
- Odkrywki schodkowe i pasowe oraz kontrolne odkrywki punktowe na ołtarzu północnym
- Pobranie próbek do analizy chemicznej celu ustalenia pigmentów i spoiwa oryginału oraz techniki wykonania
- Wykonanie dokumentacji fotograficznej próbek
- Krytyczna analiza zebranego materiału badawczego i opracowanie dokumentacji konserwatorskiej z badań

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

Założenia konserwatorskie

Głównym założeniem konserwatorskim jest przywrócenie obiektowi oryginalnej polichromii opierając się na wcześniejszych badaniach i konsultacjach ze służbami konserwatorskimi. Pozwoli to obiektowi odzyskać czytelność i przywróci mu walory artystyczne oraz estetyczne.

Proponowane postępowanie konserwatorskie :

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej przed konserwacją w trakcie jej trwania oraz inwentaryzacji opisowej
- W miarę możliwości demontaż ołtarza i przetransportowanie go do pracowni konserwatorskiej
- Dezynfekcja i dezynsekcja drewna (najlepiej in situ, przez gazowanie)
- Określenie budowy technicznej poszczególnych elementów ołtarza na podstawie uprzednio przeprowadzonych badań stratygraficznych i technologicznych
- Określenie stanu zachowania i przyczyn zniszczeń
- Opracowanie metod usuwania warstw wtórnych i zabrudzeń powierzchniowych na podstawie prób chemicznych i mechanicznych
- Usunięcie przemalowań z architektury ołtarza
- Wzmocnienie strukturalne drewna roztworem żywicy akrylowej Paraloid-72(podciąganie kapilarne ,iniekcje pędzlowanie)
- Uzupełnianie większych ubytków drewna (flekowanie) oraz prace stolarskie mające na celu wzmocnienie konstrukcji
- Uzupełnianie mniejszych ubytków drewna ,sklejanie spękań drewna (araldit HV427)
- Uzupełnienie ubytków zaprawy
- Uzupełnienie ubytków i kolorystyczne scalenie zachowanych fragmentów pierwszego opracowania w technice oryginału
- Rekonstrukcja w przypadku zniszczenia warstwy pierwotnej
- Zaizolowanie retuszy werniksem lub woskiem w zależności od techniki oryginału,zabezpieczenie powierzchni
- Zamontowanie ołtarza w kościele (jeśli dojdzie do jego rozłożenia)
- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opracowanie powykonawczej dokumentacji prac konserwatorsko -restauratorskich

Rzeźby

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej przed konserwacją w trakcie jej trwania oraz inwentaryzacji opisowej

- Zdemontowanie rzeźb z ołtarza i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej
- Dezynfekcja i dezynsekcja drewna (in situ, gazowanie)
- Wykonanie odkrywek i badań
- Określenie stanu zachowania i przyczyn zniszczeń
- Opracowanie metody usuwania warstw wtórnych i zabrudzeń powierzchniowych na podstawie prób chemicznych i mechanicznych
- Jeśli zajdzie potrzeba wzmocnienie struktury drewna roztworem żywicy Paraloid B-72 (podciąganie kapilarne iniekcje, pędzlowanie) roztwory 5-15% w toluenie
- Wykonanie badań w celu ustalenia oryginalnej kolorystyki
- Założenie werniksu retuszerskiego
- Wykonanie retuszy ,farby akwarelowe i ketonowe Restauro(Majmeri)
- Założenie werniksu końcowego , zabezpieczenie powierzchni
- Zamontowanie obiektu w kościele
- Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej (fotograficznej i opisowej)